

جیاوازیی ژماره‌کانی داهاٲ و خه‌رجی له نیوهی په‌که‌می 2023 دا له عێراق

14-09-2023

نووسه‌ره‌کان

مه‌حموود بابان

کوڤته : ئەم جیاوازییانه‌ی داهاٲ و خه‌رجیه‌کان وه‌ک ئەوه‌ی له بودجه وله راپۆڤته‌کانی وه‌زاره‌تی داراییدا هاٲوه له‌لایه‌ک و ئەو جیاوازییه‌ی له ژماره‌کانی یاساکه‌دا هه‌یه، که به‌گشتی سه‌روو 1 تریلیۆن دینه‌ره و به‌ته‌نیاش له به‌شه بودجه‌ی پارێزگای ئەنبار 30 ملیار دینه‌ره، به‌دنیاییه‌وه ئەگه‌ر ورده‌کارییه‌کانی ئەو 65 دامه‌زراوه، وه‌زاره‌ت و پارێزگایانه‌ش وردتر بکریته‌وه شتی نوێ ده‌بینین.

کۆتاییه‌کانی مانگی حوزه‌یران و سه‌ره‌تای ته‌ممووزی ته‌مسال هۆلی په‌رله‌مانی عێراق جمعی ده‌هات له په‌رله‌مانتاران بۆ په‌سه‌ندکردنی پرۆژه‌یاسای بودجه‌ی 2023 و دوو سالی داهاوو. گفتوگۆکانی نیو په‌رله‌مان چر و درێژخایه‌ن بوون و چه‌ندین رۆژ تاوه‌کو به‌ره‌به‌یان به‌رده‌وام بوون، به‌لام به‌پێی یاساکه‌ بیټ، له‌وانه‌یه‌ گفتوگۆکان هێنده‌ی سیاسی بووبیټ، ئه‌وه‌نده‌ ئابوووری و وردبوونه‌وه‌ له ژماره‌کان نه‌بووبیټ. بۆ نموونه‌ به‌ته‌نیا له کۆی گشتی خه‌رجیه‌کاندا جیاوازی 1 تریلیۆن و 258 ملیار دینار هه‌یه. ئه‌مه‌ش به‌سه‌ر وه‌زاره‌تی دارایی، لیژنه‌ی دارایی په‌رله‌مان، ته‌نجومه‌نی بالای ئابوووری عێراق و 327 په‌رله‌مانتاردا تیپه‌ریوه‌ (ل60-63). له‌مه‌ش سه‌رنج‌پراکێشته‌ر جیاوازی خه‌رجی پارێزگای ئه‌نباره‌ که نه‌ده‌بوایه‌ به‌سه‌ر سه‌رۆکی په‌رله‌مان و په‌رله‌مانتاران سوننه‌ له لیژنه‌ی داراییدا تیپه‌رپێت، چونکه‌ کۆی خه‌رجیه‌کانی پارێزگای ئه‌نبار به‌ 466 ملیار دینار دانراوه، به‌لام کاتی کۆکراوه‌ته‌وه‌ 436 ملیار دیناری بۆ نوسراوه. واته‌ ته‌نیا له کۆکردنه‌وه‌ی بودجه‌ی ته‌رخانکراوی ئه‌م پارێزگایه‌دا 30 ملیار دینار جیاوازی هه‌یه!

به‌پێی بودجه‌ سێ سالییه‌که‌، خه‌رجیه‌کانی عێراق له 2023 دا 198 تریلیۆن دیناره، واته‌ له‌نیوه‌ی یه‌که‌مدا 99 تریلیۆن دینار خه‌رج ده‌کرێت، به‌لام له شه‌ش مانگی رابردوودا نیوه‌ی ئه‌وه‌ش خه‌رجنه‌کراوه. ته‌نانه‌ت له‌وانه‌یه‌ ئه‌و کورته‌هێنانه‌ی له یاساکه‌دا باسه‌ده‌کرێت روونه‌ده‌ات، چونکه‌ به‌پێی راپۆرته‌کانی وه‌زاره‌تی دارایی له‌باره‌ی خه‌رجی و داهاته‌کانی عێراق به‌پێی وه‌زاره‌ته‌کان، تاوه‌کو کۆتایی حوزه‌یرانی 2023، کۆی خه‌رجیه‌کانی به‌کارخستن و وه‌به‌ره‌هێنان گه‌یشته‌وه‌ته‌ 47 تریلیۆن دینار و داهاتی نه‌وتی و نانه‌وتی له‌سه‌رووی 54 تریلیۆن دینار بووه، واته‌ له شه‌ش مانگی یه‌که‌می ته‌مسالدا، 7 تریلیۆن دینار زیادده‌ی جیاوازی نیوان داهات و خه‌رجی بووه‌ له عێراق.

هه‌روه‌ها، به‌پێی بودجه‌ په‌سه‌ندکراوه‌که‌ بۆ 2023، ده‌بوایه‌ داهاتی نه‌وت رێژه‌ی 87% و داهاتی نانه‌وتیش رێژه‌ی 13% ی کۆی گشتی داهات پێکه‌هێنێت، به‌لام به‌پێی راپۆرته‌کانی وه‌زاره‌تی دارایی، له‌نیوه‌ی یه‌که‌می ته‌مسالدا، داهاتی نه‌وتی رێژه‌ی 99.2% و داهاتی نانه‌وتیش ته‌نیا رێژه‌ی 0.8% کۆی گشتی داهاتیان پێکه‌هێناوه!

خالیکی دیکه‌ی په‌یوه‌ست به‌ داهاتی نه‌وتیه‌وه‌، جیاوازی نیوان راپۆرت و بڵاوه‌کراوه‌کانی وه‌زاره‌تی نه‌وت و وه‌زاره‌تی داراییه‌ له‌باره‌ی ئه‌م داهاته‌وه‌. به‌شێوه‌یه‌که‌ له‌ نیوه‌ی یه‌که‌می ته‌مسالدا، داهاتی نه‌وت له‌لایه‌ن وه‌زاره‌تی نه‌وته‌وه‌ 44.4 ملیار دۆلار، واته‌ 59.4 تریلیۆن دینار بووه، به‌لام به‌پێی وه‌زاره‌تی دارایی ته‌نیا 53.8 تریلیۆن دینار بووه. ئه‌مه‌ش واتای ئه‌وه‌یه‌ که‌ حه‌قه‌ده‌ستی کۆمپانیاکانی به‌ره‌مه‌هێنه‌ر له‌ کێلگه‌ نه‌وتیه‌کانی عێراق، سه‌روو 5.5 تریلیۆن دینار بووه، ئه‌مه‌ش به‌بێ خه‌رجیه‌کانی وه‌زاره‌تی نه‌وت که‌ له‌و شه‌ش مانگه‌دا 728 ملیار دینار بووه.

له‌کاتیگدا، به‌پێی پرۆژه‌یاسای بودجه‌ ده‌بوایه‌ داهاتی نه‌وتی 57.6 تریلیۆن دینار بووايه، به‌لام 3.8 تریلیۆن دینار که‌مه‌تره‌ له‌و بپه‌ی که‌ بۆ عێراق ماوه‌ته‌وه‌، ئه‌مه‌ش سه‌ره‌رای فرۆشته‌نی به‌رمیلێک نه‌وت به‌ تیکرای 74.6 دۆلار له‌و شه‌ش مانگه‌دا، که‌ نزیکه‌ی 5 دۆلار زیاتره‌ وه‌ک له‌وه‌ی له‌ بودجه‌دا ها‌توووه‌. هه‌ربۆیه‌ش به‌دڵنیاییه‌وه‌ نه‌بوونی هه‌نارده‌کردنی نه‌وت له‌ هه‌رێمی کوردستان و به‌شدارینه‌کردنی له‌ پر کردنه‌وه‌ی ئه‌و بپه‌ی له‌ بودجه‌دا ها‌توووه‌، وایکرد تیکرای هه‌نارده‌کردنی رۆژانه‌ له‌و ماوه‌یه‌دا 3.29 ملیۆن به‌رمیل بیت له‌ جیاتی 3.5 ملیۆن به‌رمیل نه‌وت که‌ له‌ بودجه‌دا دانراوه.

لیژنه‌دا و به‌ وردبوونه‌وه‌ له‌ ژماره‌کانی نیو بودجه‌ی 2023، راپۆرته‌کانی وه‌زاره‌تی دارایی و راپۆرته‌کانی وه‌زاره‌تی نه‌وت هه‌لوه‌سته‌یه‌که‌ له‌سه‌ر جیاوازییه‌کان له‌ داهات و خه‌رجیه‌کان ده‌که‌ین.

خه‌رجیه‌کان به‌پێی بودجه‌ و وه‌زاره‌تی دارایی له‌ نیوه‌ی یه‌که‌می 2023 دا

رۆژی 12 ی حوزه‌یرانی 2023، په‌رله‌مانی عێراق پرۆژه‌یاسای بودجه‌ سێ سالییه‌که‌ی په‌سه‌ندکرد، که‌ به‌پێی یاسای بودجه‌ی 2023 ی عێراق 198.9 تریلیۆن دیناره، که‌ نزیکه‌ی سه‌رووی 64 تریلیۆن دیناری کورته‌هێنانی هه‌یه‌ و به‌ قه‌رز پێ ده‌کرێته‌وه‌، ئه‌م یاسایه‌ رۆژی 26 ی حوزه‌یران [له‌ رۆژنامه‌ی فه‌رمی عێراق](#) بڵاوه‌کراوه‌ته‌وه‌ و ئه‌م دا‌تایانه‌ی لیژنه‌دا خراوه‌ته‌روو له‌وێه‌وه‌ وه‌رگیراوه‌.

له‌ لاپه‌ره‌ 60-63 دا، خه‌رجیه‌کان له‌سه‌ر ئاستی 65 دامه‌زراره‌، وه‌زاره‌ت و پارێزگا بۆ 2023 خراونه‌ته‌روو، ئه‌وه‌ی جێگه‌ی سه‌رنجه‌ که‌ له‌ کۆی گشتی بودجه‌ی خه‌رجکراودا، 1 تریلیۆن و 258 ملیار دینار جیاوازی هه‌یه. زۆترین جیاوازی له‌کۆی بودجه‌ی به‌رنامه‌ی تابه‌ته‌ که‌ ده‌گاته‌ 477 ملیار دینار.

هه‌روه‌ها نه‌ک ته‌نیا له‌ کۆکردنه‌وه‌ی گشتیه‌که‌دا جیاوازی هه‌یه، به‌لکه‌وه‌ له‌و بودجه‌یه‌ی بۆ پارێزگای ئه‌نباریش ته‌رخانکراوه‌ جیاوازی هه‌یه.

بۇ نموونە بۇ پارىزگاى ئەنبار 198.4 مىلياردىنار ۋەك بودجەى بەكارخستىن، 105 مىليارد ۋەك بودجەى بەرنامەى تايىبەت و 162 مىليارد ۋەك بودجەى سەرمايە دانراۋە، كە كۆى ئەم سىيانە پىنكەۋە دەكاتە 466.3 مىلياردىنار، بەئام لە بودجە بئاوكرارۋەكەدا تەنبا 436 مىلياردىنار نوسراۋە (ل 63).

ئەم جياۋازىيانەى ژمارەكان كە لە ياسادا ھەيە، پرسىيارىكى جەۋھەرى دەۋروژىئىت كە ئابا لە عىراق كار بە ياساكە دەكرىت؟ ئەگەر كارى پىدەكرىت، لەسەر چ بنەمايەك و بەكام ژمارە دەبىت، چونكە جگە لە جياۋازى و جياكارى لە دابىنكردىنى پىداۋىستى و شىۋازى تەرخانكردىنى پارە بۇ دامەزراۋە و ۋەزارەتەكان، ئەوا ژمارەكانىش يەك ناگرنەۋە! (پرۋانە خستەى يەكەم لە خوارەۋە)

لەرۋوى خەرجىيەكانەۋە، چەند ژمارەبەكى سەرنجراكىش ھەيە كە ۋەك خەرجى لەماۋەى 2023دا لە ياسادا ھانوۋە، بۇ نموونە كۆى خەرجىيەكانى كۆمەئەى زانستى عىراق كە لە چوارچىۋەى بودجەى سەرۋكايەتى كۆمار داىە، سائانە 6 مىلياردىنارە، دوو دەستەى ۋەك دىۋانى چاۋدىرى دارابى و دەستەى نەزاهەش پىكەۋە 223 مىلياردىنارى بۇ تەرخانكرارۋە. لەسەرۋو ئەمانەشەۋە، دادگاى بالاي فىدرالى 15 مىلياردىنارى بۇ تەرخانكرارۋە، كە بەپى راکەياندرارۋى لەم رۇژانەدا [يەك لەسەر سى ئەۋ پارەبەى بۇ كرىنى ئۆتۆمبىل تەرخانكرارۋە](#)، واتە بە بەھاي 5 مىلياردىنار خەرجىيەكانى بۇ ئۆتۆمبىلە لە 2023 دا.

بەپى ياسا بىت، ئەوا عىراق ئەمسال 198.8 ترىليۇن دىنار خەرجەكات، بەئام ئەگەر خەرجىيەكان خىرا نەكرىن، ئەوا ئەو 198.9 ترىليۇن دىنارەى لەبودجەدا ھاتوۋە نىۋەشى خەرج ناكرىت، چونكە لە چوار ۋەرزى سالى تەنبا ۋەرزىكى ماۋە و، لە 11 تەممووز دا ئەنجومەنى ۋەزىران رىنمايىيەكانى بودجەى پەسەندكرد و [لە 7 ئابى 2023دا لە رۇژنامەى فەرمى بئاوكرارۋە](#).

جياۋازىيەكى دىكەش، خەرجىيەكانە لەنىۋان ياساكە و راپۇرتەكانى ۋەزارەتى دارابى بۇ دامەزراۋە، ۋەزارەت و پارىزگاكان كە ھەندىكىان ۋەك ئەۋەى لە بودجەكەدا ھاتوۋە بەنزيكەى خەرجكرارۋە، ھەندىكى دىكەشيان نەك نىۋە بگرە ھىچى بۇ خەرجنەكرارۋە. بۇ نموونە لە شەش مانگى يەكەمى ئەمسالدا دەباۋە 99 ترىليۇن دىنار خەرج بكرايە، كەچى 47 ترىليۇن دىنار خەرجكرارۋە، ھەرىۋبەش ئەگەر خەرجىيەكان ۋەك ئەۋەى پرۇژەياساى بودجە بىت، ئەوا دەبىت لەنىۋەى دوۋەمى ئەمسالدا خەرجىيەكان نەك دوو ھىندە بەلكوو سى ھىندە بكرىت.

خستەى 1: خەرجىيەكان بەپى پرۇژەياساى بودجە 2023 بۇ دامەزراۋە، ۋەزارەتەكان و پارىزگاكان /ھەزار دىنار

به پئی راپورته کانی وه زاره تی دارایی تاوه کو کۆتایی حوزه بران 2023، کۆی خه رجیبه کان گه بشتووه ته 47.8 ترلیون دینار، که 41 ترلیون دینار بودجه ی به کارخستن (تشغیلی) ی بووه و 6 ترلیون دیناری بودجه ی وه به ره یئان بووه، وه کو له خشنه ی 2 دا هاتووه. له ماوه ی شه ش مانگی رابردوودا زۆرتین پاره ی ته رخانکراو له بودجه ی به کارخستن له دوای وه زاره تی دارایی که 10.8 ترلیون دینار بووه، وه زاره تی ناوخۆ به بری 5.9 ترلیون دینار به پله ی دووه م وه وه زاره تی په روه رده به 4.6 ترلیون دینار به پله ی سنیهم دیت.

خشنه ی 2: خه رجیبه کان به پئی راپورته کانی وه زاره تی دارایی تاوه کو کۆتایی حوزه بران 2023 به دینار

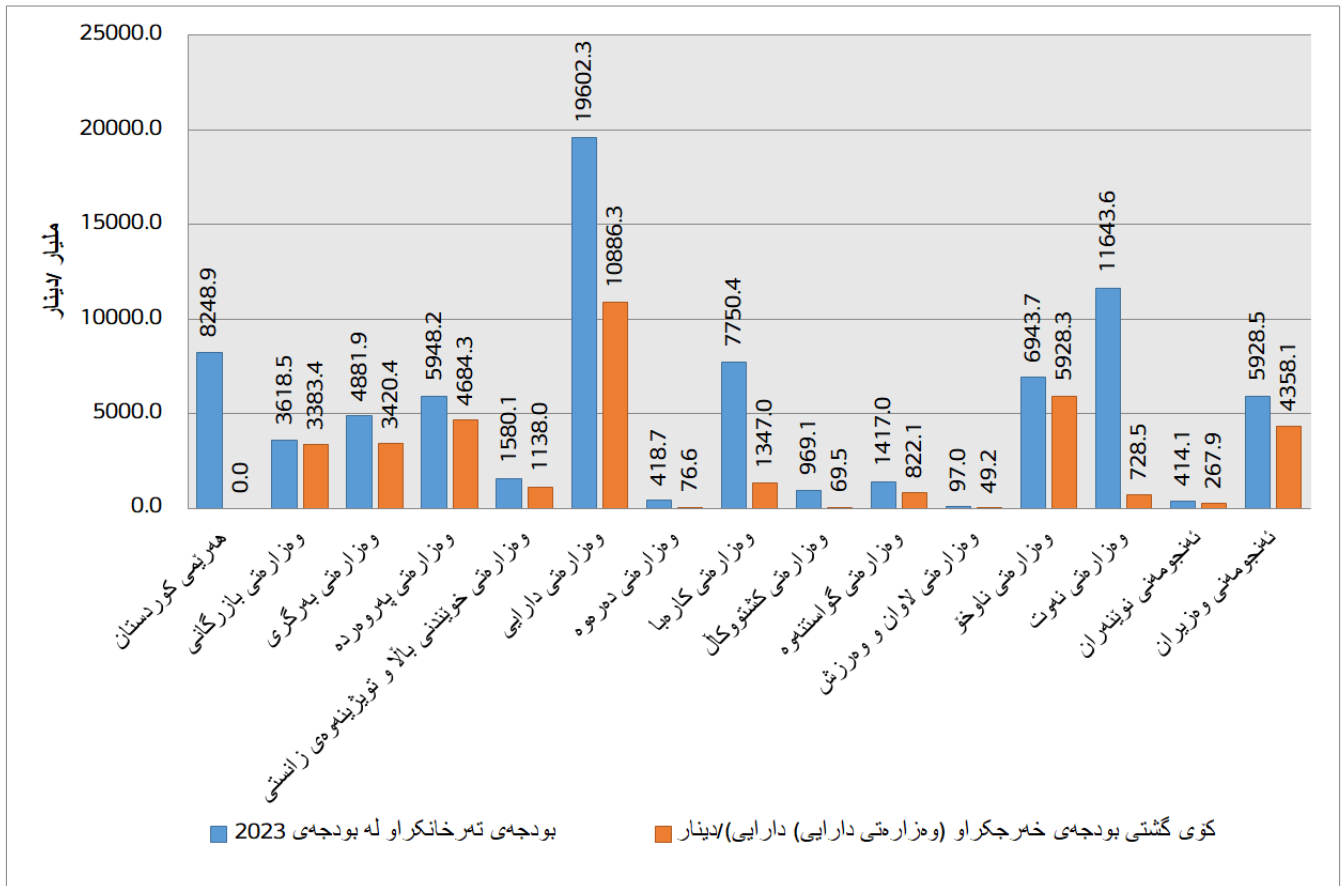
یه کخستن هوه ی نه ژمیر ده کانی (حسابات) حکومت له سه ره بودجه ی فیدرالی تاو دو کو مانگی حوزه بران 2023			
راپور تی خه رجیبه راسته قینه کان له سه ره ناستی و زاره ته کان به پئی پۆلین کردنی کارگیری (مانگی حوزه بران 2023)			
ناوی و زاره ته کان	بودجه ی نیستا (خه رجکراو)	بودجه ی وه به ره یئان	کۆی گشتی بودجه ی خه رجکراو
نهنجومه نی نوینسان	267,683,016,222	254,073,475	267,937,089,697
سه ره و کایه تی کۆمار	25,827,440,070	0	25,827,440,070
نهنجومه نی وه زیران	3,105,786,025,180	1,252,295,542,030	4,358,081,567,210
وه زاره تی ده ره وه	76,580,949,787	42,133	76,580,991,920
وه زاره تی دارایی	10,876,181,030,589	10,113,517,230	10,886,294,547,819
وه زاره تی ناوخۆ	5,924,499,982,978	3,811,213,241	5,928,311,196,219
وه زاره تی کار و کاروباری کۆمه لایه تی	2,032,868,137,623	0	2,032,868,137,623
وه زاره تی ته ندره ستی و ژینگه	2,782,765,093,439	91,623,145,513	2,874,388,238,952
وه زاره تی به ره گری	3,420,380,762,240	0	3,420,380,762,240
وه زاره تی داد	323,627,317,785	16,109,291,730	339,736,609,515
وه زاره تی په ره وه رده	4,609,268,852,326	75,072,721,514	4,684,341,573,840
وه زاره تی لاوان و وه ره زش	45,069,959,264	4,121,198,402	49,191,157,666
وه زاره تی باز رگانی	3,382,934,204,701	424,516,000	3,383,358,720,701
وه زاره تی ره و شه ییری	52,742,105,386	150,406,050	52,892,511,436
وه زاره تی کۆمسته وه	21,540,107,076	800,605,110,288	822,145,217,364
وه زاره تی ناوه انده کنده وه و نه بشته به جیکه رده و شه ره وانی گشتی	115,470,058,591	365,890,419,637	481,360,478,228
وه زاره تی کشتو و کان	69,250,077,962	202,123,928	69,452,201,890
وه زاره تی سه ره چاوه کانی ناو	143,665,371,034	380,946,234,606	524,611,605,640
وه زاره تی نهوت	422,664,581,854	305,850,718,681	728,515,300,536
وه زاره تی پلان دانان و	23,017,565,946	5,145,644,882	28,163,210,828
وه زاره تی په شه سازی و کانزاکان	425,723,536,162	54,396,624,722	480,120,160,884
وه زاره تی خۆیندنی بالا و تو بۆینه وه ی زانستی	1,121,059,044,787	16,941,765,593	1,138,000,810,380
وه زاره تی کار ده با	1,145,677,405,923	201,309,346,703	1,346,986,752,626
وه زاره تی په په وه نه ییبه کان	5,798,362,625	0	5,798,362,625
وه زاره تی ژینگه	21,627,122,474	0	21,627,122,474
وه زاره تی ناوارده و کۆچبه ران	28,876,037,479	0	28,876,037,479
فه سه مانگه سه ره به خۆکان	118,307,248,538	163,078,258,028	281,385,506,566
پاریزگای به سه ره	142,811,975,350	662,255,527,008	805,067,502,358
پاریزگای نهینه وا	82,164,839,961	289,372,709,382	371,537,549,343
پاریزگای به خه ده	71,239,898,387	196,826,922,001	268,066,820,388
پاریزگای زیفار	61,941,119,202	178,099,550,232	240,040,669,434
پاریزگای دیاله	57,468,511,932	78,463,186,593	135,931,698,525
پاریزگای بابل	83,804,505,018	30,501,030,719	114,305,535,737
پاریزگای نهانیار	134,010,764,650	189,342,529,770	323,353,294,420
پاریزگای میسان	34,579,525,678	90,482,076,232	125,061,601,910
پاریزگای واست	52,693,018,710	134,993,390,549	187,686,409,259
پاریزگای نهجهف	54,977,293,621	111,688,585,700	166,665,879,321
پاریزگای دیوانیه	58,783,164,671	51,386,568,033	110,169,732,704
پاریزگای موسسه ننا	32,831,693,476	69,936,973,807	102,768,667,283
پاریزگای که ره به لا	49,118,228,797	202,613,655,503	251,731,884,300
پاریزگای سه لاهه دین	53,276,227,758	0	53,276,227,758
نهنجومه نی ده وه نه ت	2,346,179,356	0	2,346,179,356
نهنجومه نی بالای داد وه ری	202,499,811,266	320,868,600	202,820,679,866
دادگای بالای فیدرالی	2,349,087,003	0	2,349,087,003
ده سه ته ی گشتی چاوه زیر کردنی تا بیه ت به دا هاتی فیدرالی	208,921,320	0	208,921,320
کۆی گشتی	41,765,996,164,198	6,034,625,488,513	47,800,621,652,711

له م شه ش مانگه دا زۆرتین خه رجه له لایه ن نهنجومه نی وه زیرانه وه بووه که به ره که ی 1.2 ترلیون دیناره، نه مه ش له کاتی که دا به پئی یاسای بودجه ی 2023، جگه له دیوانی نهنجومه نی وه زیران، سه ره و کایه تی نهنجومه نی وه زیران و مه کته بی سه ره و کوه زیران، 20 شوینی دیکه به گوژمه ی 7.9 ترلیون دینار پاره ی بۆ ته رخانکراوه، له نیویاندا نوسینگه ی سه ره و کوه زیران 229 ملیار، دیوانی نهنجومه نی وه زیران 920 ملیار

و سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران 1.2 تریلیۆن دینار. هەربۆیەش لەنێو ئەو 45 شوێنەی کە وەزارەتی دارایی خەرجییەکانی بۆ شەش مانگی رابردوو بڵاوکردووەتەوە، ئەنجومەنی وەزیران تاکە شوێنە کە لەکۆی 5.9 تریلیۆن دینار، توانیویەتی 4.3 تریلیۆن دینار لە نیوێ بەکەمی ئەمسالدا خەرج بکات، واتە بەرێژەی 72% بودجەکەی بوو. پروانە گرافیکی بەکەم.

خائێکی دیکە یۆر سەرنجراکیش پەيوهسته به خەرجییەکان کە لە پرۆژەبەسای بودجە و راپۆرتەکانی وەزارەتی دارایی هەیە. پەيوهسته به هەرئیمی کوردستان کە لەنێو ئەو 45 شوێنەدا تەنیا ئەو پشک و بەشە ی بەر هەرئیمی کوردستان کەوتوووە لە وەزارەتی دارایی سەفرە یاخود هیچ بڕە پارەیکە بۆ شەش مانگی سەرەتای ئەمسال بۆ خەرج نەکراوە، کە هیچ نەبواوە دەبواوە نیوێ بودجە ی بەکارخستنی لەو شەش مانگەدا بۆ خەرجبکریت، بەتایبەتیش بۆ چارەکی دووهم یاخود بۆ مانگەکانی 4-5-6 کە هەناردەکردنی نەوت راگیرابوو.

گرافیک 1: خەرجی چەند دامەزرێوە و وەزارەتێک لەنیوان بودجە و وەزارەتی دارایی بۆ شەش مانگی بەکەمی 2023

داهاتەکان بەپێی بودجە، وەزارەتی دارایی و وەزارەتی نەوت لە نیوێ بەکەمی 2023 دا

7 سەرچاوەی داھات لە بودجە و راپۆرتەکانی وەزارەتی دارایی ئاماژە ی بۆ کراوە، بەلام لەراستیدا و بەپێی ژمارەکان، داھاتی عێراق تەنیا لە نەوتەو دیت و، بەپێی راپۆرتی وەزارەتی دارایی رێژە ی 99% کۆی گشتی داھاتی لە شەش مانگی بەکەمی 2023 بۆ عێراق لەو سەرچاوەیەو هاتوو، بۆیەش داھاتەکانی عێراق وەک خەرجییەکان فرەچەشن و ئالۆز نییە، بەلکو بەرھەمھێنانی نەوت و هەناردەکردنی نەوت و وەرگرتنەو پارەکە ی بە دۆلار، کە دوا ی دەرکردنی حەقەدەستی کۆمپانیاکان و گۆرپنەو بە دینار لە بانکی ناوھندی بۆ وڵات دەمێنێتەو.

بەپێی راپۆرتەکانی وەزارەتی دارایی لە شەش مانگی بەکەمی ئەمسالدا 53.8 تریلیۆن داھاتی نەوت بوو، کە لە بودجەدا وادانراوە داھاتی نەوت 58.6 تریلیۆن دینار بێت، ئەمەش بەواتای کورتهێنانی 4.7 تریلیۆن دینار دیت، کە بەدلتیایبەو ئەگەر نرخی بەرمیلێک نەوت لە

سەرۆوی ئه و نرخه وه نه بوايه كه له بودجه دا هاتووه، جياوازيه كه چه نده هينده ده بوو. خالي سهره كي ئه م جياوازيه ش به هؤي راگرتني هه نارده كردني نه وتي هه ريمي كوردستانه وه يه، كه له بودجه كه دا به به شداري 400 هه زار به رميل نه وتي روژانه هه ژماركراوه، به لام له 25 ئاداري 2023 وه تاوه كو ئيستا راگيراوه.

له رووي داها تي نانه وتي به وه له ماوه ي شه ش مانگي رابردوودا، به پي بودجه كه ده بوايه داها تي نانه وتي عيراق 8.6 تريليون دينار بووايه، به لام له و ماوه يه دا داها تي نانه وتي عيراق ناقس (-) بووه، به هؤي زباني ئالوگوري دراو. كوي گشتي داها تي نانه وتي 1.9 تريليون دينار بووه، به لام وه زاره تي دارايي نيشانه ي كه مكدني له به رده م داها تي گوڤينه وه ي دراو داناوه و له و ماوه يه دا 2.14 تريليون دينار بووه، له كاتي كدا له بودجه كه دا ده بوايه 413 مليار دينار له داها تي ئالوگوري دراوه به اتابيه ته سه ر داها تي نانه وتي، وه كو له خشته ي 3 دا هاتووه.

خشته ي 3: داها تي نه وتي و نانه وتي له نيوه ي يه كه مي 2023 دا به پي وه زاره تي دارايي و بودجه ي 2023

داها ته كان / نيوه ي يه كه مي 2023 / دينار			
داها ت جوره كان	به پي بودجه / دينار	به پي وه زاره تي دارايي / دينار	جياوازي نيوانيان / دينار
داها تي نه وت و سه رمايه ي كانزاكان	58,626,250,000,000	53,887,299,711,339	4,738,950,288,661
با جي داخلكردني كا لا	3,178,549,879,500	782,372,724,248	2,396,177,155,252
با جي ها ورده كردني كا لا و رسوماتي به ره مه نيان	1,365,741,508,500	422,515,551,896	943,225,956,604
رسومات	899,593,980,500	610,580,283,467	289,013,697,033
پشكي بودجه له قازانج كهرتي گشتي	1,650,000,000,000	213,439,917,858	1,436,560,082,142
داها تي ئالوگوري دراو	432,829,419,000	-2,142,885,417,946	2,575,714,836,946-
داها تي ديكه	1,082,994,744,000	505,956,584,683	577,038,159,317
كوي داها تي ئيستا	67,235,959,531,500	54,279,279,355,544	12,956,680,175,956
داها تي سه رمايه كان	40,500,000,000	29,060,469,216	11,439,530,784
كوي گشتي داها ت	67,276,459,531,500	54,308,339,824,760	12,968,119,706,740

له پاستيدا، به پي دانا كان و وه زاره تي نه وت، كوي گشتي داها تي نه وتي عيراق له ماوه ي نيوه ي يه كه مي 2023 دا گه يشتووه ته 59 تريليون دينار، واته سه رريزي ئه وه ي كردووه كه له بودجه دا هاتووه، به لام ئه وه پيش خه رجي به ره مه نياني كو مپانيا خزمه تگوزاريه كان و خه رجي به كان ديكه ي په يوه ست به به ره مه نيان و هه نارده كردنه وه بووه.

له ماوه ي نيوه ي يه كه مي 2023 دا، كوي داها تي نه وت كه بو وه زاره تي دارايي عيراق گه پاوه ته وه، ته نيا 53.8 تريليون بووه، واته داها تي پووختي ده ولت بووه له نه وت و كانزاكانه وه، له كاتي كدا به پي وه زاره تي نه وت، كوي داها ت له و ماوه يه دا 44.4 مليار دولار بووه كه ده كاته 59.4 تريليون دينار، به شيوه يه ك له ماوه ي ئه و شه ش مانگه دا عيراق 595 مليون به رميل نه وتي هه نارده كردووه، به تي كراي روژانه ي 3.29 مليون به رميل و نخي هه ر به رميليك 74.66 دولار بووه، وه كو له خشته ي 4 دا هاتووه.

خشته ي 4: ورده كاري به كان داها تي نه وت به گوڤره ي بلا و كراوه كان و وه زاره تي نه وت له نيوه ي يه كه مي 2023

هەناردەکردنی نەوت لە شەش مانگی یەکەمی 2023 دا									
مانگ	بەرهەنکردن/بەرم	تیکرای رۆژانه/ میلیون بەرمیل	هەناردە ناوەراست و باشووری عێراق/بەرمی ل	هەناردە کراوە لە رێژگە چەپھان - کێژگەکانی کەرکوک/بەرمی ل	هەناردە کراوە لە رێژگە ئوردن/بەرمی ل	هەناردە کراوە لە کێژگە گەیارەو/بەرمی ل	داھات میلیار دۆلار	تیکرای نرخ بەرمیل/دۆ لار	داھات /میلیار دینار
کانوونی دووەم*	101,245,095	3.266	98,460,050	309,529	2,475,516	0	\$7.663	\$75.695	11,187.98
شوبات	92,255,610	3.295	89,140,448	2,834,393	280,769	0	\$7.063	\$76.566	9,518.26
ئادار	100,913,027	3.255	98,875,692	1,727,494	309,841	0	\$7.506	\$74.385	9,757.80
نیسان*	98,634,947	3.288	98,634,947	0	0	0	\$7.699	\$78.058	10,008.70
ئایار	102,463,387	3.305	102,206,413	0	256,974	0	\$7.325	\$71.485	9,522.50
حوزەیرا ن	100,059,052	3.335	98,725,620	0	299,445	1,033,987	\$7.180	\$71.755	9,405.41
کۆی گشتی	595,571,118	3.29	586,043,170	4,871,416	3,622,545	1,033,987	\$44.44	\$74.66	59,400.65

سەرچاوه: وەزارەتی نەوتی عێراق، بۆلەتوکرۆمە مانگانە لەبارەى هەناردەکردن، داھات و نرخى نەوت

تێبینی: نرخى دۆلار بۆ دینار لە مانگی 1 تاوەکو 7 شوبات بە 1450 دینار، لەو رۆژە بەدواوە بە 1310 دینار دانراوە بۆ گۆڕینی دۆلار بە دینار.

نزیكەى 5.5 تریلیۆن دینار جیاوازی لەنیوان راپۆرتەکانی وەزارەتی دارایی و وەزارەتی نەوتی عێراق لەماوەی شەش مانگی یەکەمی 2023 دا هەبە، بەشێوەیەک بەرزترینی لە نیسانی 2023دا بە 1.6 تریلیۆن دینار بوو و نزمترینی لە شوبات بوو کە 596 ملیار دینار بوو.

خشتەى 5: جیاوازی داھاتی نەوت لەنیوان راپۆرتەکانی وەزارەتی دارایی و وەزارەتی نەوتی عێراق لەنیوێی یەکەمی 2023 دا

مانگەکان	داھاتی نەوت / وەزارەتی نەوت / تریلیۆن دینار	داھاتی نەوت وەزارەتی دارایی / تریلیۆن دینار	جیاوازی نیوانیان وەزارەتی دارایی و نەوت / تریلیۆن دینار
کانوونی دووەم	11.188	10.286	0.902
شوبات	9.518	8.922	0.596
ئادار	9.758	9.045	0.713
نیسان	10.009	8.354	1.655
ئایار	9.523	8.856	0.667
حوزەیران	9.405	8.425	0.980
کۆی گشتی	59.401	53.887	5.513

ئەگەر ئەو جیاوازییەى نیوان وەزارەتی نەوت و وەزارەتی دارایی بە حەقەدەستی کۆمپانیا خزمەتگوزارییەکان و تێچوووی بەرمیلێک نەوت دا بنیین، ئەوا لەماوەی شەش مانگی رابردوودا تێچوووی بەرمیلێک نەوت لە عێراق لە 7.1 دۆلار بۆ 7.8 دۆلار بوو، لەکاتیکیدا ئەم پرە جیاوازیەى لەو خەرجییەى لە بودجەى 2023دا بۆ وەزارەتی نەوت دانراوە کە پرەکەى 23.2 تریلیۆن دینارە و بەتەنیا لە بودجەى بەکارخستندا 7.4 تریلیۆن دیناری بۆ دانراوە!

لەسەرئێوە ئەمانەشەو، لەماوەی شەش مانگی یەکەمی ئەمساڵدا لە دەرەوێى ئەو پرە پارەییەى لەسەرەوێ ئاماژەى بۆ کراوە، لەنیو راپۆرتەکانی وەزارەتی دارایی پرە 728 ملیار دیناری دیکە خەرجی وەزارەتی نەوت بوو، کە 422 ملیار بۆ بودجەى بەکارخستن و 305

لە ياسای بودجەى 2023دا كە بۆ دوو سالى داھاتووشە، داھاتى نەوتى عىراق بە ھەريىمى كوردستانەو بە 117.2 تریليۇن دینار دانراو، كە وادانراو عىراق رۆژانە 3.5 ملیون بەرمیل ھەناردە بکات. بە جۆرک 3.1 ملیون بەرمیلی لەلایەن بەغدا و 400 ھەزار بەرمیلی لەلایەن ھەولێرەو بەیت، بەلام دواى راگرتنى ھەناردەکردن و نەگەشتنە ریککەوتنى ئەنقەرە و بەغدا، پیناچیت ئەم 400 ھەزارە بەشداری لە ھەناردەکردن بکات وەكو ئەوێ لە بودجەدا ھاتووہ كە بۆ شەش مانگی رابردوو 72.4 ملیون بەرمیل و بۆ چارەكى دووہمى سأل واتە مانگەكانى 4-5-6 نزیكەى 36.4 ملیون بەرمیل نەوت.

بەگشتى و لەو شەش مانگەدا بەپى بودجەكە و بەپى تیکرای نرخی نەوتى ھەناردەكراوى عىراق، بە برى 5.4 مليار دۆلار زیان بەر بودجەى عىراق كەوتووہ، ئەگەرىش بەپى نرخی نەوت لە بودجەدا بەیت، ئەوا 5.04 مليار دۆلار زیان بەر عىراق كەتووہ، ھەرچەندە تاوہكو ئیستاش كە نزیكەى دوو مانگ و 10 رۆژ لەنیوہى دووہمى سأل تىپەرپۆہ، نازانریت ھەناردەکردنى نەوتى ھەريىمى كوردستان دەستپیدەكاتەوہ یاخود نا؟ بروانە خشتەى 5 لەبارەى داھاتى نەوت بەگوێرەى بودجەى 2023ى عىراق.

خشتەى 6: داھاتى نەوتى عىراق بەپى پرۆژەياسای بودجە لەنیوہى یەكەمى 2023

برى داھاتى نەوت بەپى بودجە 2023 لە نیوہى یەكەمى 2023						
مانگ	تیکرای رۆژانە/ ملیون بەرمیل	برى ھەناردەكراو/بەرمیل	ھەناردەى ناوہراست و باشوورى عىراق/بەرمیل رۆژانە	ھەناردەكراو لە ھەريىمى كوردستان/ بەرمیل رۆژانە	داھاتى مانگانە /دۆلار	داھاتى مانگانە /دینار
كانوونى دووہم	3,500,000	108,500,000	3,100,000	400,000	\$7,595,000,000.0	د.ع. 9,873,500,000,000
شوبات	3,500,000	98,000,000	3,100,000	400,000	\$6,860,000,000.0	د.ع. 8,918,000,000,000
ئادار	3,500,000	108,500,000	3,100,000	400,000	\$7,595,000,000.0	د.ع. 9,873,500,000,000
نیسان	3,500,000	105,000,000	3,100,000	400,000	\$7,350,000,000.0	د.ع. 9,555,000,000,000
ئایار	3,500,000	108,500,000	3,100,000	400,000	\$7,595,000,000.0	د.ع. 9,873,500,000,000
حوزەیران	3,500,000	105,000,000	3,100,000	400,000	\$7,350,000,000.0	د.ع. 9,555,000,000,000
كۆى گشتى	21,000,000	633,500,000	3,100,000	72,400,000	44,345,000,000	57,648,500,000,000

كۆتایى

خەمڵاندنەكان یاخود پشتبەستەستەكانى خەرجى و داھاتەكانى عىراق وەك ئەوہى لە بودجەدا ھاتووہ لە گەل ئەوہى جىبەجى دەكریت جیاوازی گەورەى تىدايە، سادەترین نموونە برى ھەناردەکردنى نەوتى رۆژانەبە كە 3.5 ملیون بەرمیلە، بەلام بەتیکرا توانراوہ 3.29 ملیون بەرمیل ھەناردە بكریت.

لەرووى داھاتەوہ، بەتایبەتى داھاتى نەوتى نەك ھەر زیاد نەكراوہ بەلكوو قەرزى ھاتووہتە سەر. لەكاتىكدا لەياساكەدا چاوہپواندەكرا 13% داھاتى نەوتى كۆبكریتەوہ، بەلام لە شەش مانگی یەكەمى ئەمسالدا خوار 1% داھاتى نەوتى ھاتووہ و 99% لە داھاتى نەوتەوہ بووہ.

ئەم جیاوازییانەى داھات و خەرجیەكان وەك ئەوہى لە بودجە ولە راپۆرتەكانى وەزارەتى دارايدا ھاتووہ لەلایەك و ئەو جیاوازییەى لە ژمارەكانى ياساكەدا ھەبە، كە بەگشتى سەروو 1 تریليۇن دینارە و بەتەنیاش لە بەشە بودجەى پارىزگای ئەنبار 30 مليار دینارە، بەدلنیايەوہ ئەگەر وردەكارىيەكانى ئەو 65 دامەزراوہ، وەزارەت و پارىزگایانەش وردتر بكریتەوہ شتى نوئ دەبينن.

لە كۆتاییدا، ئیستا باس لەوہ دەكریت كە بەغدا 6 دۆلارى بۆ خەرجى بەرھەمھيٺانى ھەر بەرمیلێك نەوتى بەرھەمھيٺراو لە ھەريىمى كوردستان داناوہ، لەكاتىكدا لە دەرەوہى پارەى تەرخانكراوى سالانە بۆ وەبەرھيٺان لە كەرتى نەوتى عىراق كە پرەكەى 15 تریليۇن دینارە، تیچووێ ھەر بەرمیلێك نەوت لە عىراق 7 بۆ 8 دۆلارە، ئەمەش سەرەراى ئەوہى كە ھەمووان دەزانن پىگانە و تیچووێ بەرمیلێك نەوت لە

ھەرئىمى كوردستان زۆر جياوازتره له عىراق، نەوھكو تەنيا بەھۆى كارى كۆمپانیا نۆودەولەتییەكانى نەوت له ھەرئىمى كوردستان بەلكوو بەھۆى پىكاتهى جیولوژی بیره نەوتییەكان و ژینگەى تايبەتى كىلگە نەوتییە دۆزراوھكان له ھەرئىمى كوردستانه كه تیچووھكەى ئەو بره نىيە و نزیكیش نىيە لەو برهى كه عىراق بۆ بەرھەمھێنانى بەرمىلىك نەوت باسى دەكات.